

Գագիկ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

ԱՎԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆՅԱՆԻ ԿՅԱՆՔԸ ԵՎ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հայ անվանի գրող Ավետիս Ահարոնյանը /1866-1948/ եղել է Հայ հեղափոխական դաշնակցություն կուսակցության նշանավոր ներկայացուցիչ, Հայաստանի Առաջին հանրապետության խորհրդարանի նախագահ, սփյուռքում ճանաչված հասարակական գործիչ: Խորհրդային Հայաստանում իշխանությունների վարած ներքին ու արտաքին քաղաքականության հանդեպ ուեցած քննադատական վերաբերմունքի պատճառով, նրա գեղարվեստական ստեղծագործությունները խորհրդային տարիներին իր հայրենիքում չվերահրատարակվեցին և չդարձան ընթերցողների լայն շրջանների համար մատչելի: Ա.Ահարոնյանի գրական ժառանգությունն անցյալում մահ գրականագիտական խոր ու բազմակողմանի վերլուծության չի ենթարկվել:

Արդեն վաղուց է, ինչ հնարավորություն է ստեղծվել իր ապրած ժամանակաշրջանում լայն ճանաչման արժանացած հայ գրողի բազմաճյուղի ու բազմաժանր գրավոր ժառանգությունը հետազոտելու և ըստ արժանվույն գնահատելու համար: Երկար տարիներ զբաղվելով Ա.Ահարոնյանի գրավոր ժառանգության մի կարևոր հատվածի՝ գեղարվեստական արձակի ուսումնասիրությամբ՝ մենք համոզվել ենք, որ 19-րդ դարի 80-ական թվականներից մինչև 20-րդ դարի 30-ական թվականները ստեղծագործած հայ գրողի գեղարվեստական մտածողության բազմաժանր արձակի մեջ գեղարվեստական արձակն ամենաարժեքավորն է: Նրա լավագույն հղացքներն իրենց գեղարվեստական դրսևորումներով ու ենթատեքստով միտված էին դեպի 20-րդ դարի սկզբի համադրական արվեստն ու գեղարվեստական մտածողությունը: Նման նախասիրությունն ի վերջո նպաստել է, որ գրողի ստեղծագործություններում գեղարվեստական ուրույն նրբերանգներով ու ընդգրկումներով արտացոլվեն իր ապրած ժամանակաշրջանի ոգու մի շարք էական կողմերը: Նրա լավագույն արձակ երկերում արծարծված գեղագիտական, փիլիսոփայական, հումանիստական, ազգային-քաղաքական, բարոյահոգեբանական թեմաները հուզում ու հետաքրքրում են մահ ժամանակակից հայ մարդուն:

Ծանոթանանք նշանավոր գրողի կյանքի ու ստեղծագործության առավել կարևոր հանգրվաններին: Ա. Ահարոնյանը ծնվել է 1866թ. Մուրմալուի գավառի Իգդիրմավա գյուղում: Հայրը՝ Առաքելը, դարբին էր, մայրը՝ Ջարդարը՝ գրագետ գեղջկուհի: Վերջինս էլ տառաճանաչ է դարձնում որդուն: Նախ՝ իրենց գյուղում, ապա՝ Իգդիրի դպրոցում նախնական կրթություն ստանալուց հետո անձնական ընդունակությունների և իր սիրելի ուսուցիչ, Իգդիրի դպրոցի տեսուչ Դ.Բալանթարյանի միջնորդությամբ 1881թ. ընդունվում է Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանը (այս շրջանի, ինչպես մահ ընդհանրապես իր մանկության ու պատանեկության մասին գրողը հանգամանորեն պատմել է «Իմ գիրքը» գեղարվեստական ինքնակենսագրության մեջ): 1886թ. ճեմարանում ուսումնառությունն ավարտելուց հետո վերադառնում է հայրենի գյուղ:

1887թ. Թիֆլիսի «Արձագանք» պարբերականի ապրիլի 26-ի համարում տպագրվում է Ահարոնյանի առաջին թղթակցությունը՝ «Նամակ Իգդիրից»: Ըստ էության այս տարվանից էլ սկսվում է նրա գրական-հասարակական գործունեությունը: Կարճ ժամանակով մահ վերակացու է աշխատում Էջմիածնի ճեմարանում: Այնուհետև՝ ուսուցիչ է աշխատում Իգդիրի, ապա՝ Նոր Բայազետի ժխական դպրոցներում: Վերադառնում է Իգդիր և մինչև 1896թ. աշխատում որպես դպրոցի ավագ ուսուցիչ: 1894թ.

«Մշակ»-ի մեջ տպագրված «Լուրեր սահմանի այն կողմից» հոդվածաշարի մեջ նա գաղթականներից, ինչպես նաև այլ արդյուններից ստացած տեղեկություններից այն եզրակացության է գալիս, որ Թուրքիայի իշխանությունները կոտորածներ են նախապատրաստվում իրականացնել Արևմտյան Հայաստանում: Այս կանխագուշակությունը դժբախտաբար իրականանում է: Նա 1895-96թթ. կոտորածներից խույս տվածներին, որոնք գաղթել էին Մուրմալուի գավառ /Իզմիր, Իզմիր/, առաջին օգնությունն է կազմակերպում Իզմիրում: Իսկ որոշ ժամանակ անց գաղթականների պատմածների հիման վրա գրում է իր առաջին՝ վավերական ատաղձով ստեղծված գեղարվեստական երկերը («Պուտ-ըն կա՛թ», «Ֆալագ վուրդունի», «Նորածինը», «Փշուր-ըն խա՛ց», «Բաշուն»): Դրանք տպագրվում են «Մշակ»-ում:

Գրողի կենսագրության մյուս կարևոր դրվագը նրա ուսումնառության շրջանն է Եվրոպայում: 1898 թվականին նա ընդունվում է Լոզանի /Շվեյցարիա/ համալսարանի պատմափիլիսոփայության բաժինը: Պատմության և փիլիսոփայության դոկտորի աստիճանով այս բարձրագույն կրթական հաստատությանը հրաժեշտ տալուց հետո համաշխարհային գրականության պատմության դասախոսություններ է լսել Փարիզի Սորբոնի համալսարանում: Ուսումնառությանը զուգընթաց նա բեղմնավոր ստեղծագործական գործունեությամբ է զբաղվում: Այդ տարիներին Ժնև տեղափոխված Հայ հեղափոխական դաշնակցություն կուսակցության նշանավոր հիմնադիրներից մեկի՝ Զ.Միքայելյանի հորդորների, ֆիդայական շարժման ու պայքարի մասին նրա կողմից «Խում նյութ» տրամադրելու շնորհիվ, գրում և նրա խմբագրած «Գրոշակ» պաշտոնաթերթի էջերում տպագրում է «Ազատության ճանապարհին» շարքի առաջին երկերը: Գրում է այլ ստեղծագործություններ, որոնք տպագրվում են Թիֆլիսի հայ մամուլում: Հատկապես գրական առատ հունձքի տարիներ եղան նրա համար 1900-ական թվականները: Ուսումնառությունն ավարտելուց հետո /1902/ նա գալիս է Թիֆլիս: Աշխատում է «Մուրճ»-ի խմբագրությունում: Ժամանակի հայկական պարբերականներում /«Մշակ», «Մուրճ», «Հասկեր»/ և առանձին գրքերով տպագրվում են նրա պատմվածքներն ու վիպակները /«Պատկերներ», 1900, «Խեղճերը» /1902/, «Արագը»/1904/, «Ազատության ճանապարհին»/1906/, «Կյանքի վեպը» /1908/ ժողովածուն, «Մրիկի սուրբը» /1903/, «Լուսնուն» /1904/ վեպերը, ուղեգրությունները /«Շվեյցարական գյուղը», «Իտալիայում», «Դեպի Անի»/:

Ուշագրավ է այն իրողությունը, որ 1904 թվականին Անիի ավերակները դիտելու կապակցությամբ Ահարոնյանը եղել է Ալեքսանդրապոլում: Նա իր տպավորությունները գրի է առել «Դեպի Անի»¹ ուղեգրության մեջ: Գրողը լավ տպավորություն է ստացել քաղաքի արհեստավորների թաղամասից, ջերմ խոսքերով է արտահայտվել տեղի բնակչության շրջանում ազգային ավանդույթները պահպանվելու կապակցությամբ: Մեծ բանաստեղծ Ավ.Իսահակյանի հետ Անիի ավերակները դիտելու մեկնած գրողը ցավով է նկարագրում անցած ճանապարհին հանդիպած գյուղերի ու գյուղացիների անմխիթար վիճակը: Ի հակադրություն տխուր ներկայի՝ Եվրոպայում բարձր կրթություն ստացած ու շրջագայած Ահարոնյանն իր հիացմունքն ու հպարտությունն է արտահայտում Անիի փառահեղ շինությունների ավերակներից ստացած տպավորությունների մասին:

Ահարոնյանն այս շրջանից հանդես է գալիս նաև որպես ճանաչված հասարակական-քաղաքական գործիչ, դաշնակցության ակտիվ անդամներից մեկը: «1901-02-ին մասնակցել է դաշնակցության և հնչակյան կուսակցության միավորման նպատակով նրանց միջև տարվող բանակցություններին, 1902-ին՝ համիդյան բռնակալության դեմ

¹ Ա. Ահարոնյան, Ժողովածու երկերի, Վենետիկ-Ս. Ղազար, 1948, /Թեհրան, «Արմեն» հրատ./, հ. Է, էջ 9-67:

ընդհանուր ճակատ կազմելու օսմանյան ընդդիմադիր կուսակցությունների ու կազմակերպությունների առաջին համագումարին: Հայկական պատվիրակության կազմում եղել է Հաազայի/1907/ խաղաղության կոնֆերանսում, ներկայացրել Հայկ. հարցի լուծման խնդրագիրը²: 1907-09-ին Ա.Ահարոնյանը նշանակվում է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցի տնօրեն: Ինչպես որդին է նշում, Ահարոնյանը և Վրաստանի հայոց հոգևոր առաջնորդ Գարեգին արքեպիսկոպոս Սաթունյանը ջանքեր են գործադրում և հայ մեծահարուստ Ա.Մանթաշյանի դրամական աջակցությամբ կառուցում են Ներսիսյան դպրոցի նոր շենքը: Այս տարիներին /1905-08թթ./ գրել է նաև մանկական պատմվածքներ, որոնք տպագրվել են «Հասկեր» ամսագրում, դրամաներ՝ «Արցունքի հովիտ» /գրվել և բեմադրվել է 1906թ., առանձին գրքով տպագրվել է 1907թ., Բաքվում/, «Ուխտվածները», «Սև թռչունը»/1908/, «Պատրանքներ կամ մեռելները խոսում են»: /Վերջինը Թիֆլիսում բեմադրվել է 1911 թ. դեկտեմբերի 12-ին, առաջին անգամ տպագրվել Երևանում լույս տեսնող «Նորք» հանդեսի 2003 թ. առաջին համարում, էջ 119-150/:

1909թ. մայիսին, այսպես կոչված, «դաշնակցության» գործով բազմաթիվ հայ գործիչների հետ բանտարկում են նաև Ահարոնյանին: Նա լինում է Թիֆլիսի, Բաքվի, Ռոստովի, Նովոչերկասկի բանտերում: Ի վերջո ազատվում է 1911թ. և Արևմտյան Հայաստանով, ուր առաջին անգամ էր լինում, տեղափոխվում է Եվրոպա և այստեղ ապրում մինչև 1916 թ.: Այս շրջանում է նա գրել «Անդունդը», «Խավարի մեջ», «Մոխիրների տակից» վիպակները, ինչպես նաև իր անձնական վերապրումներով պատկերված, ցարական բանտաշխարհն արտացոլող «Մարբազ Խեչոն», «Պարտվածները», «Իմ բանտը» երկերը: Այս տարիների գործերից ուշագրավ են նաև «Երագներիս աշխարհը» /1910-11/, «Արևմտյան նամակներ», «Թափառումներ - խոհեր» /1913-14/ ուղեգրությունները:

Երբ դադարում են նրա հանդեպ քաղաքական հալածանքները, նա վերադառնում է Թիֆլիս, մասնակցում ազգային հասարակական կյանքի գործընթացներին: 1917թ. ճանաչված գործիչն ու գրողն ընտրվում է Հայոց ազգային խորհրդի նախագահ: Իսկ երբ հիմնվում է Հայաստանի Առաջին հանրապետությունը, մի որոշ ժամանակ անց /1919թ./ Ահարոնյանն ընտրվում է նախ` խորհրդարանի անդամ, ապա` նաև նախագահ: 1919 թ հունիսից նա արդեն խորհրդարանի նախագահի կարգավիճակով էր ղեկավարում Հայաստանի Հանրապետության պատվիրակությունը 1919-1920թթ. Փարիզի հաշտության կոնֆերանսում: 1920թ. օգոստոսի 10-ին ստորագրել է Սևրի հաշտության պայմանագիրը: Մասնակցել է 1921թ. Լոնդոնի կոնֆերանսին, իսկ 1922-23 թթ.` Լոզանի կոնֆերանսին: Վերոհիշյալ կոնֆերանսներում իր առաքելության, ինչպես նաև տարբեր երկրների ղեկավարների, ԱՄՆ-ի նախագահ Վ.Վիլսոնի, մի շարք դիվանագետների հետ հանդիպումների մասին նա գրել է իր քաղաքական օրագրում, որը տպագրվել է «Մարդարապատից մինչև Սևր և Լոզան» վերնագրով /Բոստոն, 1943թ./: Լոզանի կոնֆերանսը վիժեցրեց Արևմտյան Հայաստանի տարածքները հայերին վերադարձնելու խնդիրը: Ահարոնյանը, դաշնակիցներին և Խորհրդային Ռուսաստանի արտաքին գործերի կոմիսար Գ.Չիչերինին ուղղելով իր բողոքագրերը, հեռացավ քաղաքական գործունեության ասպարեզից:

1923թ. հետո նա հիմնականում զբաղվել է գրական-ստեղծագործական աշխատանքով, ըստ էության, հայտնվելով սփյուռքահայ գրականության լինելության գործընթացի մեջ` իբրև վտարանդի գրող: Այս շրջանում նրա գեղարվեստական արձակը մի նոր որակ է ձեռք բերում: Լինելով գրական նշանակալի ճանապարհ անցած հեղինակավոր գրող` Ահարոնյանն անձամբ է հայտնվում սփյուռքահայի կացության ու հոգեվիճակի մեջ: Նա իր արձակ երկերի նոր հերոսներով շարունակում է բացահայտել ու

² Հայկական հարց: Հանրագիտարան, Եր., 1996, էջ 26:

գեղարվեստորեն մարմնավորել հայ մարդու բարոյահոգեբանական յուրահատկությունները: Դիտարկում ու գեղարվեստորեն ամրագրում է ազգային արժեքների, հայրենի ավանդույթների հետ կապի, աշխարհի հետ հայ մարդու բազմազան առնչությունները: Ահարոնյանի այս տարիների ստեղծագործություններն աղերսներ ունեին սփյուռքահայ գրականության «կարոտի» ու «նահանջի» ուղղությունների հետ: Գրողն իր արձակ գործերում արծարծել է նաև իրեն հետաքրքրող բարոյահոգեբանական բազմազան այլ խնդիրներ: Ահարոնյանի սփյուռքյան շրջանի ստեղծագործությունների մեջ առանձնանում է Փարիզում լույս տեսած «Իմ գիրքը» ինքնակենսագրական վեպն իր երկու մասերով /«Մանկություն», 1927թ., «Պատանեկություն», 1930թ./: Այս տարիներին գրողի մի շարք փոքրածավալ գեղարվեստական ստեղծագործություններն ու զանազան գրական, պատմագիտական, քաղաքական հոդվածները տպագրվել են հիմնականում Բոստոնի «Հայրենիք» ամսագրի էջերում և առանձին գրքերով: Դրանց թվում են «Ճամփորդը»/1926/ ժողովածուի մեջ ամփոփված վիպակները, «Ոսկի հեքիաթ» դրամայի մի հատվածը /3-րդ և 4-րդ գործողությունները/ /1938թ., «Հայրենիք», թիվ 3/, «Քրիստափոր Միքայելյան» /1925/, «Անդրանիկ»/1927/երկերը: Ուշարժան գրականագիտական- մշակութաբանական հոդվածներից են՝ «Արիական լույսը հայոց աշխարհում» /1925/, «Հայկական հին հավատալիքները» /1939/, «Բաֆֆի», «Կոստան Չարյան, «Տատրագոմի հարսը»»/1930/: Նկատենք, որ Կ.Չարյանը 1930 թ. Բոստոնում լույս տեսնող «Հայրենիք» ամսագրում, ապա առանձին գրքով տպագրված իր պոեմը ընծայագրել է «Ա.Ահարոնյանին»: Հայտնի է, որ պոեմի մասին սփյուռքահայ մամուլում հակասական՝ թեր և դեմ կարծիքներ են արտահայտվել: Ահարոնյանն առաջիններից մեկն էր, որ հեղինակի պոեզիայի այս գլուխգործոցի մասին արտահայտվեց դրականորեն: Տեսավ ավանդական թեմայի ինքնատիպ գեղարվեստական մշակում և արտահայտություն, արևմտահայության դաժան կյանքի մեջ մարդկային հոգու, սիրո պահանջի, օտարի ճնշումների դեմ պայքարելու բարդ ու հակասական վիճակների արտացոլում: Նրան հատկապես գրավում էր բռնակալության դեմ ֆիդայիների հերոսական ընդվզման պատկերումը:

1930թ. սփյուռքահայ գաղթօջախներում լայնորեն նշվեց Ա.Ահարոնյանի գրական-ստեղծագործական գործունեության 40-ամյակը: Այդ մտահղացումն առաջացել էր Փարիզում համախմբված հայ մտավորականների շրջանում դեռևս մեկ տարի առաջ: Հորեյանական կենտրոնական հանձնաժողովի գործադիր մարմնի ատենապետ է ընտրվում եվրոպական գիտական շրջաններում ճանաչման արժանացած նշանավոր պատմաբան Նիկողայոս Ադոնցը: 1930թ. մայիսի 10-ին Փարիզում՝ Սորբոնի համալսարանի հանդիսությունների մեծ դահլիճում, տեղի է ունենում գլխավոր միջոցառումը: «Բառիս բուն իմաստով Ֆրանսիայի գրական ողջ ընտրանին, քաղաքական ու պետական շատ գործիչներ, հասարակայնության ներկայացուցիչներ /ֆրանսիացի և հայ/ մասնակիցը դարձան վտարանդի, աստանդական գրողի մեծարանքի այդ հիասքանչ ցույցին: Նիստը բացեց Հորեյանական կենտրոնական հանձնաժողովի գործադիր մարմնի ատենապետ Ն.Ադոնցը: Այնուհետև ելույթներ ունեցան ֆրանսիացի և հայ բազմաթիվ բանասացներ: Երեկոն եզրափակվեց հորեյանական ճոխ համերգով»³: Միջոցառումն, անշուշտ, ուներ նաև քաղաքական ենթատեքստ: Եվրոպայի գիտական, մշակութային կենտրոն Ֆրանսիայի մայրաքաղաքում մեծարվում էր իր հայրենիքում՝ Խորհրդային Հայաստանում մերժված ու «արգելված» գրողը: Իր խոսքում Ա.Ահարոնյանը, համեստորեն զնահատելով սեփական գրական վաստակը, սահմանում է իր գրական դավանանքի մարդասիրական էությունը, արտահայտում մեծ հավատ դեպի ամայացած հայրենիք հայության դարձի հանդեպ:

³ Տես՝ «Գրական թերթ», Ե, 2000, սեպտեմբերի 1-15:

Ահարոնյանի հայրենամյակը, ստեղծագործական բեղուն գործունեությունն ընդհատվում է 1934 թ. փետրվարի 11-ին: Ինչպես վկայում է Վ.Ահարոնյանը, գրողը 1928թ. մի թեթև կաթված էր ունեցել, և բժիշկները խորհուրդ էին տվել խուսափել երկարատև աշխատանքից ու հոգեկան հուզումներից: Բայց ահա 1934թ. Բեյրութի Հայկական ճեմարանին օգնություն կազմակերպելու համար նա առաջարկում է մի հանդես կազմակերպել Մարսելում, որին խոստանում է անձամբ մասնակցել: Անտեսելով մտերիմների հորդորները՝ նա գնում է Մարսել: Այստեղ՝ փետրվարի 11-ին քաղաքի մեծ դահլիճներից մեկում, մոտ երկու հազար հանդիսականների առջև, հայ ժողովրդի և նրա փառահեղ մշակույթի մասին ոգեշունչ ելույթի ժամանակ նա կաթվածահար է լինում: Իր խոսքում Ահարոնյանը վստահեցնում էր իր ունկնդիրներին, որ հայ ժողովուրդն իր մշակույթով է կարողացել պահպանել իր ինքնությունը: Իսկ մշակույթը լիարժեք կերպով ստեղծվում է հայրենի հողի վրա, ժողովրդի կենսագործունեության միջավայրում: «Եվ այսպես, - ասում է նա, - մշակույթը հայկական գաղութների համար, նա քամք է: Մշակույթը հողից է ծնվում, հողն է կերպարանք, բնություն և դրոշմ տալիս նրան: Մշակույթը ժողովրդին տալիս է լեզու, գեղեցկություն, ճշմարտություն: Դարերի ընթացքին մեր ժողովուրդը երկնեց և լույս աշխարհ բերեց անմատչելի գեղեցկություններ, սրբազան և տիտան արժեքներ: Իր ուրախության և վշտի երգերով, սահմնկեցուցիչ և անասելի փոթորիկների միջից բերեց և մինչև այստեղ հասցրեց մեր մշակույթը: Բայց մենք, ցան ու ցրիվ եղած, ո՞ր երկրի մեջ պիտի դնենք այդ ավանդը, հայ մշակույթը: Բալկանների՞ մեջ, թե՞ Միուրիա կամ Ամերիկա: Ո՛չ, միայն ու միայն հայրենիքի մեջ»⁴:

Ահարոնյանը խորհրդահայ վարչակարգի ու նրա ներքին քաղաքականության հանդեպ թեև քննադատաբար էր վերաբերվում, բայցև համոզված էր, որ Խորհրդային Հայաստանը հայի հայրենիքի մի մասն է, առանց որի գաղթօջախների հայությունը չի կարողանա պահպանել իր ազգային դեմքը: Ուստի նա շեշտում էր. «Ժողովուրդ Հայոց, գիտակցի՛ր, որ սպասման վիճակ է այս: Հավատա՛, որ պիտի վերադառնաս քո պապերի, արիարանց քաջերի երկիրը: Եկել ենք այստեղ չմնալու համար, եկել ենք վերադառնալու համար: Մենք գաղութների մեջ պիտի դառնանք ամրապնդման և գորացման մեկ-մեկ ազդակներ մեր հայրենիքի համար, որ կա Արարատյան Աշխարհի մեջ: Գիտցի՛ր, հայ՝ ժողովուրդ, որ արժեք ես դու և խոսք ունիս ասելու այս նամարդ աշխարհին»⁵: Կաթվածահար վիճակում Ահարոնյանն ապրում է ևս 14 տարի՝ այդ ընթացքում առանց ստեղծագործել կարողանալու: 1946 թ. գաղթօջախներում նշվում է նաև գրողի ծննդյան 80-ամյակը: Ահարոնյանը մահացել է 1948 թ. և մեծ շուքով թաղվել Փարիզի Պեր Լաշեզ գերեզմանոցում:

Ահարոնյանը բազմաժանր գրող է: Նա գրել է արձակ, քնարական, դրամատիկական ստեղծագործություններ: 1940-50-ական թվականներին նրա որդու՝ Վ.Ահարոնյանի ջանքերով և «հրատարակիչ հանձնախմբի» աջակցությամբ՝ ճանաչված գրողի ստեղծագործությունները տպագրվում են տասը հատորով: Նույնը 1980-ական թթ. վերահրատարակվում է Թեհրանում: Բայց և այնպես տասհատորյակը ակնհայտ կերպով չի ընդգրկում գրողի ողջ գեղարվեստական ժառանգությունը: Դրա մի մասը մնացել է ժամանակի հայկական մամուլի էջերում: Ահարոնյանի որոշ ստեղծագործություններ տպագրվել են Վաստակավոր, Գարիբ, Կուրբաթ-Հարուն, Ա.Ա., Avesta ծածկանուններով:

Խորհրդային իշխանությունների կողմից համարվելով սոսկ պարսավանքի արժանի գրող և մտավորական՝ Խորհրդային Հայաստանում նրա ստեղծագործությունները չեն տպագրվել: Հեռխորհրդային տարիներին ստեղծված բարենպաստ հանգա-

⁴ Ա.Ահարոնյան, Ժողովածու երկերի, Թեհրան, 1982, հ.1, էջ 67:

⁵ Ա. Ահարոնյան, Ժողովածու երկերի, Թեհրան, 1982, հ.հ. 1-10:

մանքներում հնարավոր եղավ հրատարակել նրա երկերի մի մասը, ինչը պետք է անբավարար համարել: Ճանաչված գրողի գեղարվեստական արձակը «Խավարի մեջ» /1991/ վերնագրով երկհատորանոց ժողովածուով ներկայացնելը, հուսով ենք, այդ գործի լույս սկիզբը պետք է համարվի: Ա.Ահարոնյանի գրական ժառանգության, մասնավորապես նրա գեղարվեստական արձակի նկատմամբ իրարամերժ, տարամետ կարծիքներն այսօր հետազոտողին պարտադրում են մախ և առաջ լինել իրատես, քանի որ գրողի ժամանակակիցները և հետնորդները նրան երբեմն դրվատել կամ պարսավել են՝ նաև քաղաքական ու կուսակցական նեղ, կողմնակալ շահերից ելնելով:

Ա.Ահարոնյանի գեղարվեստական որոշ երկեր /դեռևս նրա կենդանության օրոք/ բարձրանվել են օտար լեզուներով, այդ թվում՝ ֆրանսերեն, ռուսերեն, գերմաներեն, անգլերեն, իտալերեն, չեխերեն, վրացերեն, բուլղարերեն, հունարեն, իսպաներեն:

ЖИЗНЬ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧЕСТВА АВЕТИСА АГАРОНЯНА

____ *Резюме* _____

____ *Г. Хачикян* _____

Охарактеризованы тематические, идеологические и художественные особенности творчества знаменитого армянского писателя А.Агароняна, подобающе не оцененного в советский период за свои политические взгляды и деятельность. Представлены важные отрывки из его биографии. Подчеркнуты усилия писателя и государственного деятеля А.Агароняна, приложенные им на пользу своему народу и в политической жизни, и в литературе в первые десятилетия 20-ого века. Упомянуты ценные произведения, созданные им в разных литературных жанрах. Отмечено также на каких иностранных языках и под какими псевдонимами они напечатаны.